

політичної позиції; пріоритет загальнолюдських цінностей; нерозривний зв'язок з національним життям; відтворення «національного почуття», національного характеру; гуманізм; патріотизм; висока виховна вартість творів; естетизм і естетичність.

Вчений визнав за цими критеріями цінність для національної самосвідомості не тільки літературних творів, але й наукових праць, навіть якщо вони написані не українською мовою, але підтримують обґрунтування української ідеї.

Символом національного відродження, консолідуючим фактором української суспільності називає М. Грушевський творчість Т. Шевченка, в якій розкривається нескінченно багатий, благородний зміст народної душі, народного життя; вказана дорога до нашого національного відродження; в самоусвідомленні народних мас, в обороні їх прав визнана запорука суспільного і національного поступу. І zarazом – з гарячою любов'ю до свого народу, його традицій, його інтересів, його прагнень до ліпшої будучності, - висловлена повага до всіх благородних прагнень людини взагалі. Особливо М. Грушевський підкреслював, що в творчості Т. Шевченка обстоювання людських прав свого народу не вступає у конфлікт з поважанням прав інших народів. Любов до України гармонійно поєднується з любов'ю до людини.

Квінтесенція теоретичних настанов М. Грушевського щодо значення світоглядної місії літературного процесу в контексті національного державотворення найяскравіше проявляється в оцінці унікальності творчості Т. Шевченка для процесу піднесення української національної свідомості. М. Грушевський вбачав її значимість в глибині та змістовності, адекватності викликам часу: «... творчість Шевченка не закінчила своєї еволюції з його смертю. Його слово, незмінне в своїй буквальній формі, неухабно еволюціонує в своїм змісті, так як він приймається і розуміється українським громадянством, чи ще ширше – українською людністю. Верстви і покоління ... зі змінами соціальних умов свого життя еволюціонують в своїй національній ідеології і в соціально-політичних завданнях, як у всьому іншому, і відповідно до того інакше підходили і підходять до Поетового Слова. По-іншому його розуміють, знаходять в ньому все нове значення, все новий читають в ньому наказ собі і науку, і його рокове свято дає їм все нові гасла, все нові провідні гадки» [1, с. 3].

Список використаних джерел

1. Грушевський М. В шістдесят четверті Шевченкові роковини // Україна. – 1925. – Кн. 1-2. 2. Грушевський М. Історія української літератури: в 5 Т. – Т.1/ч.1/- Київ – Львів: З друкарні наукового товариства ім. Шевченка. – 1923. – С. 21. 3. Грушевський М. Сумний Великдень // Літературно-науковий вісник. – 1913. – Т. 63. – Май. 4. Грушевський М. Ювілей Льва Толстого // Літературно-науковий вісник. – 1908. – Т. 43. – Вересень.

М. В. Доценко

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БРАТСЬКИХ ШІЛ

Із часу проголошення незалежності українська культура почала вільно розвиватися в багатьох векторах, наздоганяючи Європу і повертаючись до своїх витоків. Серед цих напрямків можна виділити релігійний. Довгий період Україна перебувала під радянською окупацією, ідеологічні засади якої були суто атеїстичними. Після довгих років підпілля актуально порушити питання про сутність релігійного відродження. Сьогодні релігія не має такого потужного впливу на суспільство. Проте православ'я відіграло важливу роль в розвитку української державності й культури.

Мова йде про братські школи. «Братства – це всестанові, загальнонаціональні організації, що створювалися навколо церкви, сприяючи культурно-національному відродженню. Це світські організації, які відстоювали релігійні, політичні, націо-

нальні, культурні, станові права українців. Їм належали великі заслуги у справі збереження української православної традиції, у становленні громадського суспільства, його етнонаціональної консолідації, у підвищенні рівня освіти та науки» [1, с. 161].

Сутність цього явища стає зрозумілішою при розгляді історичних причин і передумов його виникнення. У другій половині XVI ст. територія, на якій проживали етнічні українці в складі Великого князівства Литовського, увійшла до Речі Посполитої. «Оскільки політика нового державного об'єднання була направлена на покатоличення та колонізацію народів України, Білорусії і Литви, виникає загроза їх асиміляції, знищення традиційної православної традиції і культури» [2, с. 140]. На противагу католицькій експансії, зокрема зосередженій в освітній сфері, з'являються аналогічні школи, створені православними братствами. О. Ю. Павлова зазначає, що «В той час освіта для українського, білоруського і литовського народів стає знаряддям боротьби за віру, культуру, збереження власної ідентичності і засобом утвердження в суспільстві» [2, с.140]. Ідентична думка висловлена й іншими культурологами: «Наприкінці XVI – на початку XVII ст. освіта в Україні стає одним із найважливіших засобів у боротьбі проти полонізації і окатоличення, за збереження етнічної цілісності» [1, с. 161].

Отже, сучасна розмова про діяльність братських шкіл в рамках культурологічного підходу має відбуватися з акцентом на захисті віросповідання. Необхідно враховувати консолідуючу роль цього фактору. Зокрема, на думку П.М.Ямчука, братські школи «формувалися селянами або міщанами на оборону українського розуміння православної віри, її унікальності, яка, і це цілком аксіоматично, окреслювала й окреслює самоідентифікацію українців як нації, визначаючи ключові константи особистісного й громадського духовно-інтелектуального життя» [3,с.134].

Список використаних джерел

1.Гріценко Т. Б. *Культурологія : Навчальний посібник / Т. Б. Гріценко, С. П. Гріценко, А. Ю. Кондратюк // К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 392 с.* 2.*Історія української культури [текст]. Навч. посіб. / За ред. О.Ю.Павлової - 2-ге вид. перероб. та доп. – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 340 с.* 3.*Ямчук П. Братські школи та їхня роль у формуванні релігійно-духовного світогляду українців доби пізнього Середньовіччя та бароко / П. М. Ямчук // Наука. Релігія. Суспільство. – №1. – 2009. – С. 134-139.*

В. Б. Прокоп'як

АМАТОРСЬКИЙ ТЕАТРАЛЬНИЙ РУХ ГАЛИЧИНИ У СИСТЕМІ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ОСВІТНІХ ТОВАРИСТВ

У період становлення незалежної української держави значно зріс інтерес науковців до вивчення історії її культури. У радянській історіографії недооцінювалась значимість проблем мистецького, культурологічного спектру. Особливої актуальності сьогодні набувають теми, які раніше не були достатньо висвітлені через заборону доступу до архівних і пресових матеріалів, або ж протягом тривалого часу подавалися необ'єктивно. Однією з них є аналіз місця і ролі аматорського театру Галичини в системі діяльності Українських освітніх товариств (УОТ)* періоду німецької окупації.

Вагомий внесок у дослідження означеної проблеми зробили науковці Н. Антонюк, Т. Батюк, М. Галів, А. Грицан, О. Луцький, Р. Офіцинський, Г. Стефанюк. Значну цінність та інформативність для нашої розвідки, незважаючи на певний суб'єктивізм, мають легальні пресові видання Галичини 1941-1944 рр.

* УОТ - одноступеневі організації, підпорядковані окружним українським допомогив комітетам (УДК), а через них – референтурі культурної праці в УЦК. УОТ були єдиними легальними низовими клітинами, які провадити широку культурно-освітню працю, створювати самодіяльні гуртки тощо.

Детальний аналіз опрацьованих джерел засвідчує відсутність комплексного дослідження діяльності аматорських театральних колективів Галичини в системі функціонування УОТ та дає поштовх до ґрунтовного вивчення, конкретизації та наукового висвітлення усіх аспектів означеної проблеми.

Мета – простежити процеси становлення та розвитку аматорських театральних осередків у структурі діяльності УОТ.

Практично єдиним осередком функціонування аматорських театрів періоду окупації території Галичини[†] німецькими військами було Українське освітнє товариство. Його діяльність розпочалась з березня 1942 року в результаті реорганізації найбільш масової і найавторитетнішої громадської інституції – Товариства «Прогресу». Поширенню мережі освітніх товариств сприяла національно-свідома інтелігенція, що прагнула зберегти кращі традиції просвітницького руху в Галичині.

Завдяки Відділу культурної праці Українського Крайового Комітету (далі – УКК)[‡] аматорський театральний рух набув небаченого масового характеру. При кожному УОТ працював театральний гурток (до кінця 1942 року їх налічувалось понад 4 000), кожен з яких відзначався великою кількістю підготовлених і зіграних вистав. Для прикладу, на кінець червня 1943 року драматичні гуртки Стрийщини, яких налічувалось 145, зіграли 846 вистав [2]. Прослідковується певна динаміка розвитку театральних гуртків, зареєстрованих в підрефераті театральних справ при Українському Округовому Комітеті в Станіславській окрузі: в вересні 1942 року їхня кількість сягала 96, в жовтні – 115, а до кінця року – 140. За інформацією тижневика «Воля Покуття», найчисельнішим серед аматорських театральних колективів Станіславської округи виявився гурток с. Колодіївка Станіславського повіту (19 жінок, 29 чоловіків), а найактивнішими – гуртки міста Надвірна та сіл Угорники, Хом'яків, Крихівці Станіславського повіту [9]. Провідні аматорські гуртки виконували культурно-виховну роботу як в своєму, так і в сусідніх селах округи. Так, протягом 1942 року драматичні гуртки Бережанського повіту на Тернопільщині зіграли загалом 218 вистав, з них 185 – для односельців, а 33 – для жителів сусідніх сіл [5].

Досить активно велася театральна гурткова робота в школах. Організовуючи проведення «Шевченківських вечорів» в галицьких шкільних установах, Відділ культурної праці ініціював обов'язкову постановку аматорськими театральними колективами інсценізацій за творами Т. Г. Шевченка «Іван Підкова», «Розрита могила» та драми «Назар Стодоля». Крім того, шкільні драматичні гуртки готували й інші постановки. Зокрема, учні старших класів села Зіболки Жовківського повіту Львівської округи, організувавши драматичний гурток, до кінця 1942 року інсценізували поему «Невольник» Т. Г. Шевченка, вірш «Гей, видно село» Б. Лепкого, драматичні картини в трьох діях «Гаркуша» О. Стороженка [8]. Вчителі п'ятикласної народної школи села Вербівці Городенківського повіту Коломийської округи налагодили діяльність аматорського драматичного гуртка, який на травень 1942 року мав в своєму творчому доробку п'ять вистав: «Розбишацька ватага» В. Павлусевича, «Малий Тарас» В. Шопінського, «Козацькі діти», «Святий Миколай», українська народна казка «Золотий черевичок» [4]. Театральний гурток Осташівської сільської школи Зборівського повіту Тернопільської округи за 1942-1943 навчальний рік підготував дві дитячі казки – «Івась та Гануся», «Князівна-Жаба» [3]. Попри власні потреби (придбання костюмів та реквізиту, створення декорацій) більшість шкільних драматичних гуртків змогли передавати кошти, зібрані з вистав, до студентського фонду, на допомогу українським полоненим, по-

[†] Галичина як окремий (п'ятий) дистрикт 1-го серпня 1941 року була включено до складу Генерального Губернаторства (ГГ.) у Польщі.

[‡] Відділ культурної праці – складова організаційна структура Українського Крайового Комітету (з початку 1942 року – Український Центральний Комітет (УЦК), що була затверджена у вересні-грудні 1941 р. Посередньою ланкою між УОТ та Відділом культурної праці були Українські округні комітети.

повнення шкільних бібліотек дитячою літературою.

Втім, попри зусилля Відділу культурної праці УКК, українським освітнім товариствам не вдалось досягнути системності в роботі всіх аматорських драматичних гуртків. Їх функціонування гальмували труднощі, спричинені воєнним часом: введення поліційного режиму, гнітюче морально-психологічне та економічне становище населення, переобтяжене непосильними податками та залякане репресивними акціями окупаційної влади, відсутність у аматорських колективах елементарної матеріальної бази, а особливо – зростаючі обмеження влади, які стосувались мистецької діяльності аматорів. Так, 24 березня 1942 року на території дистрикту «Галичина» набуло чинності розпорядження німецької адміністративної влади, щодо культурної діяльності в Генеральному Губернаторстві. Згідно з ним, кожен бажаючий працювати в сферах театру, музики та ін., підлягав наглядові відділу народної освіти й пропаганди при уряді генерального губернатора і повинен був одержати дозвіл на виконання свого мистецького покликання [6]. Посилюючи тиск на українські громадські об'єднання, німецька адміністрація заборонила будь-які заходи (вистави, концерти, академії) без відповідного дозволу. Заява, що подавалась за два тижні до наміченого заходу, мала містити точну програму, повний текст виступів з перекладом німецькою мовою, автора і назву твору, на який брався дозвіл [1]. Шілком зрозуміло, що отримати згоду на постановку тієї чи іншої вистави було практично неможливо.

Тільки із середини 1942 року, за настійним клопотання Українського Центрального Комітету, відбулось часткове спрощення цієї процедури. Для цього службою безпеки дистрикту було процензуровано і затверджено два списки театральних п'єс, призначених для постановок аматорськими драмгуртками. До переліку входило 73 п'єси, більша половина з яких – популярні побутові п'єси з класичної національної спадщини. На початку 1943 року вийшов ще один репертуарний список (57 п'єс) дозволених драматургічних творів, що доповнював два попередні.

У 1942 році на базі Відділу культурної праці було створено Інститут народної творчості, який свої завдання реалізовував у власних колективах і в гуртках УОТ. Відчуваючи потребу консолідації товариств, зміцнення організаційної структури, керівництво Театрального кабінету Інституту народної творчості організувало з 1 листопада 1942 р. по 30 квітня 1943 р. Перший крайовий конкурс драматичних гуртків, в якому загалом взяло участь 529 аматорських театральних колективів [7]. Для піднесення мистецького рівня, поглиблення знань і вмінь режисерів драматичних гуртків УОТ у Львові організовувались режисерські курси: заочний, постійний та режисерсько-інструкторський.

Підсумовуючи зазначимо, що аматорський театральний рух, як і українська культура загалом, навіть у найважчих умовах воєнного лихоліття, досягла певного піднесення. Функціонування освітніх товариств та організаційні і творчі зусилля театралів-аматорів певною мірою стимулювали піднесення рівня національної свідомості, а разом з тим – поширення української державницької думки серед українського населення воєнної Галичини.

Список використаних джерел

1. Від Українського Окружного Комітету // Воля Покуття. – 1942. – 1 березня, ч.14 (63). – С.2.
2. Культурно-освітня праця Стрийщини // Голос Підкарпаття. – 1943. – 15 серпня, ч.33.
3. Мистецько-сценічне виховання в школі // Тернопільський голос. – 1943. – 28 листопада, ч.48.
4. Праця в селах Покуття і Гуульщини. Городеничина. Вербівці // Воля Покуття. – 1942. – Ч.20. – С.3.
5. Праця УОТ Березанського повіту // Чортківська думка. – 1943. – 9 травня.
6. Приписи про культурну діяльність в Генерал-губернаторстві. Приписи про виконання літературної, мистецької й видавничої діяльності // Воля Покуття. – 1942. – 3 травня, ч.29. – С.3.
7. Перші крайові змагання аматорських драмгуртків // Вісник УЦК. – 1942. – Ч.10. – С. 6-9.
8. Шкільна дитвора українському студентству // Рідна земля. – 1942. – Ч.47.
9. 140 драматичних гуртків у Станиславові // Воля Покуття. – 1943. – 3 січня, ч.1.